

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASINDA ƏRZAQ TƏHLÜKƏSİZLİYİ PROBLEMİ

C.Q.NURİYEV,

kənd təsərrüfatı elmləri namizədi

18 noyabr 1999-cu ildə Azərbaycan Respublikasında yeyinti məhsullarının keyfiyyətinin idarə edilməsinin, istehsalının və bazarının təşkilinin, əhalinin ərzaq təhlükəsizliyinin təmin edilməsinin hüquqi əsaslarını müəyyən edən "Yeyinti məhsulları haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu qəbul olundu.

Qanunda əhalinin ərzaq təhlükəsizliyi-ölke əhalisinin sağlamağı və fəaliyyəti üçün vacib olan yeyinti məhsullarına tələbatının təmin edilməsi məqsədilə dövlətin həyata keçirdiyi iqtisadi, hüquqi və təşkilati tədbirlər sistemidir. Aqrar hüququn əsas prinsiplərindən biri kimi ərzaq təhlükəsizliyinin təmin edilməsi dövlətin aqrar siyasətinin məqsədlərindən biridir.

Azərbaycan dövləti beynəlxalq hüquq normalarına uyğun olaraq, demokratik, hüquqi və sivil dövlət kimi öz xalqının və hər bir vətəndaşına ərzaq təhlükəsizliyini təmin etmək üçün aşağıdakı vəzifələri öz üzərinə götürür (maddə 17-18):

- yeyinti məhsullarının istehsalının artırılması və ərzaq bazarının tənzimlənməsi sahəsində dövlət siyasətini həyata keçirmək;

- əhalinin ərzaq təhlükəsizliyi barədə məqsədli dövlət proqramları hazırlamaq və icrasını təmin etmək;

- yeyinti məhsulları üzrə dövlət ehtiyatları yaratmaq, onların formalaşmasını, saxlanmasını, istifadəsin və tənzimlənməsini təşkil etmək;

- ərzaq və xammal kimi istifadə edilən yeyinti məhsullarının istesalı və istifadəsi üzrə dövlət və regional balansları hazırlamaq və əhalinin yeyinti məhsulları ilə təminatını proqnozlaşdırmaq;

- ərzaq böhranı və fəvqəladə hadisələr zamanı əhalinin yeyinti məhsulları ilə təchizatını tənzimləmək, o cümlədən normativ ərzaq bölgüsü və digər xüsusi təminat rejimləri müəyyən etmək;

- ərzaq bazarının tənzimlənməsi və yeyinti məhsullarının keyfiyyətinin və təhlükəsizliyinin təmin edilməsi sahəsində normativ-hüquqi aktlar qəbul etmək;

- əhalinin yeyinti məhsulları ilə təmin edilməsində dövlət orqanlarının və bələdiyyələrin fəaliyyətini əlaqələndirmək;

- əhalinin ərzaq təhlükəsizliyinin təmin edilməsi sahəsində digər vəzifələri həyata keçirmək.

Bu Qanundan bir qədər sonra, yəni 2 mart 2001-ci ildə Azərbaycan Respublikasının prezidenti H.Əliyev cənabları "Azərbaycan Respublikasının ərzaq təhlükəsizliyi Proqramı"nın təsdiq edilməsi haqqında 640 sayılı Sərəncam imzaladı. Əslində bu Sərəncam aqrar islahatlarla əlaqədar olaraq qəbul edilmiş bütün normativ-hüquqi sənədlərin zənnimizcə ən mükəmməl olan "Azərbaycan Respublikasının ərzaq təhlükəsizliyi Proqramı"nı təsdiq etməklə yanaşı, həm də 1993-cü ildən sonra aqrar islahatlar sahəsində aparılan işlərə bir növ məntiqi yekun vurdu. İndi dövlətin artıq aqrar qanunvericilik sahəsində hüquqi bazası formalaşmışdır.

Proqramda ərzaq təhlükəsizliyinin əsas insan hüquqlarından biri olduğu göstərilməklə, bu hüququn təmin olunması Hökumətin mühüm vəzifəsi sayılır. Proqram həmçinin Hökumətin bu sahədə məqsəd və öhdəliklərini əhatə edib, onun həyata keçirilməsi dövlətin maliyyə öhdəlikləri və büdcə imkanları çərçivəsində nəzərdə tutulur.

Ərzaq təhlükəsizliyi Proqramının məqsədləri-yerli kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalının artırılması və ərzaq məhsullarının qiymətlərinin məqbul səviyyədə saxlanmasına yönəldilmiş tədbirlərin həyata keçirilməsi, həmçinin kəskin ərzaq qıtlığı hallarına yol verilməməsi sisteminin yaradılmasından ibarətdir.

Hökumət ərzaq təhlükəsizliyinə nail olmaq üçün iki mərhələdən ibarət olan aşağıdakı strategiyanın həyata keçirilməsini öz öhdəsinə götürmüşdü:

- 1) islahatlar aparıldığı müddətdə ərzaq təhlükəsizliyinin təmin edilməsi üçün qısamüddətli və ortamüddətli keçid tədbirlərinin tətbiqi. Bu, əsasən, özəl fermer təsərrüfatçılığına və sahibkarlığa kömək göstərilməsi vasitəsi ilə təmin edilir.

Bu mərhələdə tədbirlərin aşağıdakı istiqamətlərdə aparılması nəzərdə tutulur:

- müvafiq qanunların həyata keçirilməsinə nəzarət;

- gözlənilən ilkin nəticələrin əldə edilməsi üçün lazım olan büdcə ayırmalarının dəqiqləşdirilməsi;

- ərzaq istehsalı sahəsində müvəqqəti vergi güzəştlərinin tətbiqi məsələsinə baxılması;

- qida məhsullarının istehsalı, emalı və satışı üçün kreditlərin alınmasına kömək göstərilməsi;

- qida məhsulları-istehlakçılara ərzaq idxalından müdafiəsi;

- müəssisələr arasında qarşılıqlı borcların restrukturizasiyası;

- istehlakçının müdafiəsinin gücləndirilməsi;

- ərzaq təhlükəsizliyi sahəsində müvafiq məlumat sisteminin yaradılması yolu ilə fəvqəladə vəziyyətə hazırlıqla bağlı əlavə tədbirlərin görülməsi;

2) ərzaq təhlükəsizliyi sahəsində uzunmüddətli tədbirlərin başlıca məqsədi Azərbaycanın kənd təsərrüfatının gəlirliliyinin və rəqabət qabiliyyətinin artırılmasını, eləcə də onun beynəlxalq iqtisadi sistemə inteqrasiya olunmasını nəzərdə tutur. Ərzaq təhlükəsizliyi əsasən ölkədə kənd təsərrüfatının inkişafı və ərzaq istehlakı vəziyyətinin yaxşılaşdırılması hesabına təmin edilməlidir.

Buna nail olmaq üçün aşağıdakı dörd əsas istiqamətdə tədbirlərin həyata keçirilməsi nəzərdə tutulur:

1. ərzaq təhlükəsizliyi ilə bağlı idarəetmə mexanizmlərinin möhkəmləndirilməsi;

2. fermer təsərrüfatlarının kommersiya və bazar iqtisadiyyatı tələblərinə cavab verən qurumlara çevrilməsi, kənd təsərrüfatı və ərzaq sektorları üçün müəyyən olunan güzəştlərin mərhələlərlə məhdudlaşdırılması;

3. ölkədə ərzaq məhsulları növlərinin istehsalının inkişafı və kənd təsərrüfatının rəqabət qabiliyyətinin təmin edilməsi;

4. kənddə infrastrukturun inkişafına kömək edən dövlət investisiya siyasətinin aparılması.

SSRİ-nin dağılması ilə Azərbaycan iqtisadiyyatının keçirdiyi ciddi sarsıntı keçid dövrünün (1990-1995) ilk illərində ümumi daxili məhsulun 70%-dən çox aşağı düşməsinə, inflyasiyanın yüksək səviyyəsi əhəlinin real gəlirlərinin kəskin azalmasına, mənatın məzənnəsinin düşməsinə, valyuta eh-

tiyatlarının tükənməsinə səbəb oldu. Proqramda bunların 4 əsas amilin nəticəsində baş verdiyi göstərilir:

1) Dağlıq Qarabağ uğurunda hərbi münaqişə ərazi itkilərinə və böyük sayda insanların qaçqın vəziyyətinə düşməsinə səbəb olmuşdur;

2) Azərbaycanla keçmiş ittifaq respublikaları arasında mövcud olan ənənəvi ticarət əlaqələri kəsilməmişdir;

3) Keçmiş tərəf müqabilələrinin dünya qiymətlərinə keçməsi ilə əlaqədar ticarət şəraiti pisləşmişdir;

4) Dövlət büdcəsi kəsirinin emissiya hesabına maliyyələşdirilməsi makroiqtisadi sabitliyin pozulmasına şərait yaratmışdır.

1995-ci ildə Ümumi Sabitləşdirmə Proqramının həyata keçirilməsinə başlanılmış və ÜDM-un artım perspektivləri genişlənməmişdir. 1996-cı ildə Beynəlxalq Valyuta Fondu tərəfindən verilən kreditlə, sonralar isə struktur dəyişikliklərinin geniş maliyyələşdirilməsi və kreditləşdirilməsi hesabına pul-kredit siyasəti sərtləşdirilmiş, valyuta məzənnəsi və ticarətin liberallaşması sahələrində bir sıra struktur islahatları həyata keçirilmişdir. 1996-cı ildən ÜDM-un artımı başlamışdır. 2005-ci ildə ÜDM-nin illik artımı 26%-ə çatmışdır. Bu göstərici ilə Azərbaycan dünyada birinci yeri tutur.

Ərzaq təhlükəsizliyi sahəsində makroiqtisadi və maliyyə siyasətinin əsas məqsədi kimi Proqramda struktur dəyişikliyinə və aktının təmin edilməsi göstərilir.

2001-2002-ci illərdə Hökumət inflyasiyanın orta illik səviyyəsini 4% həcmində saxlamaqla, ÜDM-un orta illik artımı 8,5%-ə çatdırmağa qarşısına məqsəd qoydu.

Maliyyə yardımlarına dair dövlət siyasəti sahəsində aşağıdakı tədbirlərin görülməsi nəzərdə tutulmuşdur:

- dövlət maliyyə yardımlarının milli sektorun inkişafına təsirinin öyrənilməsi və bu istiqamətdə tədbirlərin həyata keçirilməsi;

- istehsalatda maliyyə yardımlarının göstərilməsi qaydalarının hazırlanması və maliyyə yardımlarının istehlak üçün səmərəliliyinin müəyyən edilməsi.

İndi ölkədə maliyyə sabitliyini təmin etmək üçün dövriyyədə olan pul kütləsinin azaldılmasına əsaslanan maliyyə siyasəti həyata keçirilir. Valyuta bazarında məhdud intervensiya siyasəti davam etdirilir. 2006-cı ilin Yanvar ayının 1-dən isə manatın denominasiyası həyata keçirilir ki, bu da öz

növbəsində manatın məzənnə kursunun daha çox bazar tərəfindən müəyyən edilməsinə kömək edir.

Valyuta təminatı siyasəti (məhdud intervensiya) əvvəlki kimi mülayim olacaqdır. İndi valyuta ehtiyatlı beynəlxalq normalara uyğun idxal həcmindədir. Valyuta ehtiyatları ölkənin iqtisadi təhlükəsizliyini əmin edən amil olduğundan, onun minimum səviyyəsinin həddi müəyyən olunacaqdır.

Büdcə siyasəti makroiqtisadi sabitliyin vacib şərtidir.

Büdcə siyasətinin aşağıdakı istiqamətlərdə həyata keçirilməsi nəzərdə tutulur:

- xəzinədarlığın möhkəmləndirilməsi, o cümlədən kompüterləşdirmə və mühasibat öhdəliklərinin (hesablar üzrə öhdəliklər) tətbiq edilməsi vasitəsi ilə dövlət xərclərinin planlaşdırılması;

- xərclərin strukturunda ünvansız müavinətlərin verilməsinin, malların alınması və xidmətlərin göstərilməsinin məhdudlaşdırılması;

- təhsilə, sosial müdafiəyə, elmə, səhiyyəyə, mədəniyyətə və iqtisadi inkişafa xərclərin artırılması;

- büdcədən kənar xərclərin dəqiqləşdirilməsi, Hökumətin təminatı ilə verilən kreditlərə dair sərt məhdudiyyətlərin müəyyən edilməsi və özəlləşdirilmədən əldə olunan gəlirlərin istifadəsində şəffaflığın təmin edilməsi;

- uzunmüddətli perspektivdə investisiya siyasətinin daha çox kənd təsərrüfatının və regional kənd infrastrukturunun bərpasına yönəldilməsi.

Büdcə gəlirlərinin artımı vergi sisteminin idarə olunması sahəsində həyata keçirilən bir sıra müsbət dəyişikliklər hesabına əldə edilmişdir. Bunlar aşağıdakılardır:

- vergi ödəyicilərinin iri birliklərinin (təşkilatlarının) yaradılması;

- auditorların (müfəttişlərin) sayının artırılması və ödəmələrin məcburi köçürülməsi qaydalarının yaxşılaşdırılması yolu ilə vergi xidməti orqanlarının fəaliyyətinin gücləndirilməsi;

- alkoqollu içkilərə və bütün məmulatına tətbiq olunan aksiz vergilərinin yığımının yaxşılaşdırılması.

Yaxın gələcəkdə vergi yığımının və vergi bazasının genişləndirilməsi ilə bağlı vəziyyətin yaxşılaşdırılması üçün aşağıdakı tədbirlərin həyata keçirilməsi nəzərdə tutulur:

- vergi yükünün azaldılması və yığım

əmsalının artırılması;

- güzəştlərin aradan qaldırılması hesabına əlavə dəyər vergisi bazasının genişləndirilməsi;

- bütün məmulatına və spirtli içkilərə aksiz vergisinin dərəcəsinin artırılması.

Dövlət büdcəsinin gəlirləri əsasən beynəlxalq ticarətin idxal əməliyyatlarından asılıdır. Xarici iqtisadi fəaliyyət ölkənin təhlükəsizliyi və ümumxalq mənafeələrinin qorunması baxımından tənzimlənir. Xarici iqtisadi fəaliyyətin dövlət tərəfindən tənzimlənməsi tarif və qeyri-tarif tənzimlənmələri metodları ilə həyata keçirilir. Tarif metodu ilə tənzimləmə əsasən daxili bazarın xarici rəqabətin mənfi təsirindən qorunmasına yönəldilir. Burada idxal gömrük rüsumları başlıca rol oynayır. Qeyd edək ki, kənd təsərrüfatında istifadə olunan maddi-texniki resurslar üçün tarif dərəcəsi - 0% müəyyən edilmişdir. Əksər mallar üçün isə bu - 15%-dir.

Tütün məmulatlarına və olkoqollu içkilərə aksiz vergisi (40-90% dərəcəsi ilə) tətbiq edilir.

Azərbaycan Hökuməti ortamüddətli və uzunmüddətli perspektivdə rəqabət qabiliyyəti alternativ iqtisadi fəaliyyətə dəstək vermək niyyətindədir. Bu isə idxalın yerli məhsul ilə əvəz olunmasına və ixracın artırılmasına təkan verəcəkdir.

Ərzaq təhlükəsizliyi Proqramında qarşıdakı illərdə ticarət və gömrük siyasətinin aşağıdakı istiqamətlərdə aparılması nəzərdə tutulmuşdur:

- Ümumdünya Ticarət Təşkilatının prinsiplərinə uyğun ticarət siyasətinin həyata keçirilməsi;

- daxili bazarın qorunması üçün bir sıra ərzaq məhsullarına yeni gömrük tarif dərəcələrinin, o cümlədən mövsümi rüsumların tətbiq edilməsi;

- məhsulların keyfiyyətinin və təhlükəsizliyinin sertifikatlaşdırılmasının vahid qaydalarının, eləcə də onların gömrük rəsmiləşdirilməsindən keçirilməsi qaydalarının tətbiqi vasitəsi ilə gömrük nəzarətinin gücləndirilməsi;

- ərzaq məhsullarının kodu, tədarükçüsü (satıcısı), təyinat yeri, istehsal yeri, keyfiyyət sertifikatı, kontraktın məbləği və digər göstəricilər daxil olmaqla, idxal-ixrac üzrə müntəzəm statistik məlumatın hazırlanması;

- struktur tədbirləri hesabına gömrük nəzarətinin gücləndirilməsi, fasiləsiz göm-

rük nəzarətinin təşkili;

- Ümumdünya Gömrük Təşkilatı və İsviçrənin texniki köməyi vasitəsi ilə yeni gömrük qaydalarının tədrisi;

- regional və mərkəzi gömrük orqanları arasında vahid məlumat sisteminin yaradılması. - mənfəətin və əmlakın ikiqat vergiyə cəlb olunmasının qarşısının alınmasının və ƏDV-nin təyinat yerində ödənilməsi prinsipinin tətbiq edilməsi;

- İxracə Yardım Fondunun yaradılması.

Proqramda kənd təsərrüfatının inkişaf strategiyası ilə bağlı hissəsində aqrar bölmənin xüsusi çəkisinin ümumi daxili məhsulun strukturunda 19,5% təşkil etdiyi göstərilir. Belə ki, 1996-cı ildən başlayaraq bu sahədə əsaslı dəyişikliklər başlanmış, dövlət sifariş sistemi ləğv edilmiş, istehsal olunan məhsulların qiymətləri liberallaşdırılmışdır. Sosializm dövründə olan kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalı müəssisələrindən az bir qismi toxumculuq və damazlıq məqsədi ilə dövlət mülkiyyətində saxlanılmış, qalanları isə ləğv edilmiş və ya özəlləşdirilmişdir. Onların əvəzinə yeni özəl qurumlar, xüsusilə, kəndli (fermer) təsərrüfatları yaradılmışdır. Aqrar-sənaye kompleksində daxil olan emal və xidmət müəssisələri özəlləşdirilmək üçün İqtisadi İnkişaf Nazirliyinin sərəncamına verilmişdir. Hazırda onların bir qismi artıq özəlləşdirilmişdir.

Ərzaq məhsullarının istehsalı mövcud potensialdan və imkanlardan aşağıdır. Bunun əsas səbəbi kimi- Proqram istehsalın xarakterində lazımı şəraitin (gübrələrin və maliyyənin) olmaması və ya onlardan səmərəsiz istifadə olunması; suvarma sisteminin köhnəlməsi; istehsalçıların maddi-texniki bazasının zəif olması; kənddə emal, saxlama və qablaşdırma müəssisələrinin olmaması və mövcud avadanlıqların yarasız hala düşməsi; maliyyə vəsaitlərinin olmaması; suvarma suyunun çatışmaması; daxili bazarın qorunmaması; qiymət və kredit siyasətində uyğunsuzluqların olması; elmi nailiyyətlərin istehsal sahələri ilə uzlaşdırılmaması və s. problemlərdən irəli gəldiyini göstərir. Buna görə də həmin sahədə məhsuldarlığın və rentabelliyyənin səviyyəsi aşağıdır.

Azərbaycan dövlətinin həyata keçirdiyi aqrar siyasəti nəticəsində bu gün kənd təsərrüfatı istehsalının strukturunda dəyişikliklər baş verir. Xüsusilə heyvandarlıq məhsullarının xüsusi çəkisi bitkiçiliyə nisbətən daha sürətlə artır.

Ərzaq təhlükəsizliyi Azərbaycan Respublikası üçün çox əhəmiyyətli olduğundan bu istiqamətdə aparılan siyasət əsasən yaranmış potensialdan və torpaq ehtiyatlarından istifadənin səmərəsini yüksəltməklə, istehsalın artırılmasına və məhsul bolluğunun yaradılmasına yönəldilmişdir. İstehsalın səviyyəsinin artması idxal olunan məhsulları yerli məhsullarla əvəz etməyə, pambıq, tütün, tərəvəz və bir sıra digər kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalının çoxaltmaqla, ümumi ticarət balansını yaxşılaşdırmağa və kənd yerlərində məşğulluq səviyyəsinin yüksəldilməsinə imkan yaradır.

Bu strategiya eyni zamanda, istehsal vasitələrinin özəlləşdirilməsinin sürətləndirilməsini, investisiyaların genişləndirilməsini və kənd təsərrüfatının regional inkişafı vasitəsi ilə ümumilikdə istehsalın artırılmasına yönəldilmiş bir sıra tədbirləri özündə əks etdirir.

Təsisat islahatı sahəsində də müəyyən tədbirlər həyata keçirilmişdir:

- aqrar bölmədə aparılan islahatlar çərçivəsində Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi strukturunu təkmilləşdirilmiş və onun vəzifələri müəyyənləşdirilmişdir. Hazırda Nazirliyin funksiyaları məsləhətlərin verilməsi (peşəkarlıq səviyyəsinin artırılmasına yardım edən texniki birliklərin təqdim edilməsi) və aqrar bölmədə dövlət siyasətinin formalaşdırılması (büdcə qərarları və bir sıra digər funksiyalar) istiqamətində həyata keçirilir;

- baytarlıq xidmətləri sahəsində özəl fəaliyyətə icazə verilmişdir;

- peyvəndləşdirmə üzrə regional proqramlar çərçivəsində profilaktik tədbirlər həyata keçirilir.

Bu sahədə aşağıdakı tədbirlərin həyata keçirilməsi nəzərdə tutulur:

- dövlət statistika sisteminin təkmilləşdirilməsi, sahə statistikasının təşkili, müəssisələrin statistikasının yaradılması, onun prinsip və metodlarının müəyyən edilməsi;

- 10%-lik seçmə metodologiyasına əsaslanan toxumçuluq və damazlığın inkişafına dair illik hesabatların hazırlanması;

- kənd təsərrüfatının ümumi siyahıya alınmasının və inventarlaşdırılmasının keçirilməsi (2010-cu ilə qədər);

- Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin yenidən qurulmasının davam etdirilməsi (Azərbaycan Respublikasının prezidenti İ.Əliyevin 23 noyabr 2004-cü il tarixli Sərəncamı ilə Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi yenidən qurulmuşdur);

- kənd təsərrüfatı elmi-tədqiqat müəssisələrinin bazasında regionlarda tədqiqat mərkəzlərinin yaradılması;
 - kənd təsərrüfatı fəaliyyətinin genişləndirilməsi üzrə özəl obyektlərin dəstəklənməsi, Fermer Assosiasiyaları Federasiyasının, peşə məşğulluğu üzrə cəmiyyətlərin və birliklərin yaradılması;
 - "Toxumçuluq haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatının və UPOV standartlarının uyğunlaşdırılması;
 - baytarlıq xidmətinin yeni fəaliyyət sahələrinin müəyyən edilməsi və bu sahədə islahatlar aparılmasına dair təkliflərin hazırlanması;
 - baytarlıq xidmətinə ayrılan maliyyə vəsaitlərinin büdcəsinin mədaxilindən asılı olaraq artırılması;
 - baytarlıq xidmətinin məlumat toplusunun kompüterləşdirilməsi;
- Proqramda uzunmüddətli məqsədlər üçün (2005-2010) aşağıdakılar nəzərdə tutulub:
- baytarlıq xidmətinin texniki və inzibati obyektlərinin bərpası;
 - mal-qaranın dezinfeksiyasını təmin edən qurğuların tikintisi və bərpası.
- Proqramda torpaq islahatı sahəsində aşağıdakı tədbirlərin həyata keçirilməsi nəzərdə tutulmuşdur:
- a) artıq həyata keçirilmiş tədbirlər:
 - milli mənafeələrə uyğun olaraq kənd təsərrüfatı və şəhər torpaqlarının istifadəsi və kadastr sisteminin yaradılması;
 - fermerlərə torpaq üzərində mülkiyyət hüququnu təsdiq edən şəhadətnamələrin paylanması başa çatdırılması;
 - torpaq və daşınmaz əmlak üzərində hüquqların təmin edilməsi üçün dövlət qeydiyyatı sisteminin işlənilib hazırlanması;
 - Torpaq Kadarstrı Sistemində müvafiq əlavələrin və dəyişikliklərin edilməsi.
 - b) aşağıdakı ortamüddətli və uzunmüddətli tədbirləri (2002-2010) nəzərdə tutulmuşdur:
 - torpaq vergisi islahatının davam etdirilməsi, uzunmüddətli perspektivlərdə torpağın bazar qiymətinə əsaslanan torpaq vergisinin müəyyən edilməsi metodologiyasının qəbul edilməsi;
 - torpaq bazarının inkişaf etdirilməsi.
- Torpaq meliorasiyası və suvarılması sahəsində tədbirlər aşağıdakı istiqamətlərdə aparılmalıdır:
- suvarılan torpaqların meliorasiyasının, onların meliorasiya və irriqasiya avadanlığı ilə təchizatının yaxşılaşdırılması;
 - suvarılan torpaqların su təchizatının yaxşılaşdırılması;
 - çaylar üzərində su anbarlarının tikintisi, iri kanalların bərpası və daha müasir suvarma metodlarının tətbiqi vasitəsi ilə su ehtiyatlarının artırılması;
 - çay sahillərinin bərpası və çayların gil və daşlardan təmizlənməsi vasitəsi ilə sahilyanı eroziyaya qarşı mübarizənin aparılması;
 - özəl fermer təsərrüfatlarının inkişafı üçün suvarma işlərinin aparılmasına subsidiyaların ayrılması;
- Məlum olduğu kimi Hökumətin aqrar bölmədə siyasətinin əsas məqsədi, investisiyaların səmərəliliyini artırmaq və digər məqsədyönlü tədbirlərin həyata keçirilməsi yolu ilə kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalında yüksək rentabelliği təmin etməkdən ibarətdir.
- Rentabelliyyətə və rəqabət qabiliyyətinə nail olmaq, dövrüyyə kapitallarını əldə etmək üçün ərzaq məhsulları istehsalçılarının modernləşdirməyə yönəldilmiş investisiyalara, habelə texniki və istehsal innovasiyalarına ehtiyacları vardır.
- Proqramda ərzaq şəbəkəsinə yardımın iki mərhələdə həyata keçirilməsi nəzərdə tutulmuşdur. Keçid dövrünün birinci mərhələsində (2000-2004) ərzaq istehsalçılarına lazımi ehtiyatları yaratmaq üçün bir sıra güzəştlər verilir. Bu, ümumi ərzaq sektorunun inkişafına kömək etməlidir.
- İkinci mərhələdə (2002-2010) bu güzəştlər tədricən ləğv olunur. Nəticədə rəqabət qabiliyyəti olmayan ərzaq müəssisələrinin tədricən bazardan çıxarılması, orta və iri ərzaq istehsalçılarının möhkəmləndirilməsi prosesi baş verir.
- Aşağıdakı qısamüddətli və ortamüddətli tədbirlərin həyata keçirilməsi nəzərdə tutulmuşdur:
- kənd təsərrüfatı istehsalçıları üçün neft məhsullarına güzəştli satış qiymətlərinin saxlanılması;
 - ölkədə istehsal olunmayan kənd təsərrüfatı mallarının idxalı üçün güzəştli gömrük tariflərinin tətbiq edilməsi;
 - istehsal olunan şərab və pivə məhsullarının aksiz dərəcələrinin idxal edilən şərab və pivə məhsullarına tətbiq olunan aksiz dərəcələrinə uyğunlaşdırılması;
 - yeyinti məhsulları sektorunda (anbar-

lar da daxil olmaqla) modernləşdirmə və inkişafa yardım tədbirlərin həyata keçirilməsi. Bu tədbirlər kənd təsərrüfatı məhsullarının emalı sahəsinin bərpasına və istehsalçı fermer təsərrüfatı ilə emal müəssisələri arasında əlaqələrin möhkəmləndirilməsinə kömək göstərəcəkdir;

- kənd təsərrüfatı maşın və avadanlığının lizinqi ilə məşğul olan özəl şirkətlərin yaradılması (Azərbaycan Respublikasının prezidenti İ.Əliyevin 23 oktyabr 2004-cü il tarixli Sərəncamı ilə "Aqrolizinq" Açıq Səhmdar Cəmiyyəti yaradılmışdır). Bu tədbirlər müvəqqəti vergi güzəştlərini, kənd təsərrüfatı maşın və avadanlıqlarının idxalının gömrük rüsumları üzrə güzəştlərin, eləcə də kreditlərin verilməsini nəzərdə tutur;

- yeyinti sənayesi məhsulları sahəsində investisiyalar üzrə Kredit Təminatı Dövlət Fondunun yaradılması. Fond texnoloji modernləşdirmə üçün yeyinti sənayesinə investisiyaların qoyulması məqsədi ilə verilən kommersiya kreditlərinə təminat verəcək. Nəzərdə tutulur ki, Fond ərzaq məhsullarının emalı üzrə müəssisələrin fəaliyyətində kommersiya blanklarının iştirakının fəallaşmasına və kredit üzrə faizlərin azaldılmasına kömək etməlidir;

- fermer təsərrüfatlarına, eləcə də aqrar sektorda orta və kiçik müəssisələrə konsaltinq və məlumat xidmətlərinin göstərilməsi. Bu xidmətlər fermer təsərrüfatları və ümumilikdə kənd təsərrüfatı sektorunda işgüzar fəallığın artmasına kömək göstərəcəkdir;

- İxracə Yardım Fondunun və ticarətə kömək göstərəcək Agentliyinin yaradılması;

- istehsalçıların səylərinin və resurslarının könüllü birləşməsi əsasında istehsal, birgə tədarük və satış, kredit və sair fəaliyyət növləri üzrə kooperativlərin yaradılması;

- ərəzi istehsal, emal, tədarük və satış, təchizat, maliyyə-kredit və s. kooperativlərinin yaradılması.

2005-2010-cu illərdə isə aşağıdakı tədbirləri həyata keçirmək nəzərdə tutulub:

- kənd təsərrüfatı istehsalçıları üçün gü-

zəşli vergi rejiminin beş illik müddəti başa çatdıqdan sonra yeni vergi rejiminin münasibliyi məsələsinə baxılması;

- büdcə gəlirlərinin vəziyyətini nəzərə almaqla, daxil olmaların müəyyən hissəsinin ölkənin ərzaq təhlükəsizliyinin möhkəmləndirilməsinə yönəldilməsi.

Fermer təsərrüfatlarına və emal müəssisələrinə kredit yalnız girov əmlakın sığorta tarifləri riskin səviyyəsini əks etdirərək, fermer təsərrüfatlarının kredit almaq imkanlarını məhdudlaşdırır.

70-ə yaxın özəl sığorta şirkəti, eləcə də "Azərdövlətsığorta" Dövlət Sığorta Şirkəti bu növ kreditin məhsul sığortasını təklif edirlər.

Azərbaycan Hökumətinin kredit siyasəti kənd təsərrüfatı və emal müəssisələrinin kredit almaq imkanlarının genişləndirilməsinə yönəldilmişdir.

Proqram çərçivəsində aşağıdakı tədbirlərin həyata keçirilməsi nəzərdə tutulur:

- "Müflisləşmə haqqında" Qanunun tətbiqi ilə bağlı təşkilati tədbirlərin həyata keçirilməsi;

- Beynəlxalq İnkişaf Assosiasiyasının banklararası avtomatik mübadilə sisteminin quraşdırılması;

- sənaye və kənd təsərrüfatı müəssisələrinin yenidən qurulması Agentliyinin yaradılması (2001-2005). Agentlik müəssisələrin kredit və borc balanslarının tərtib edilməsi, borcların ödənilməsi üçün mülkiyyətin və aktivlərin satılmasına yardım edilməsi, restrukturizasiya planlarını razılaşdırılmış müəssisələrə güzəştli kreditlərin ayrılması, konsaltinq xidmətlərinin göstərilməsi və restrukturizasiya prosesinə yardım edilməsi məsələləri ilə məşğul olacaqdır;

- fermer təsərrüfatlarına, habelə aqrar bölmənin kiçik və orta müəssisələrinə əsasən uzunmüddətli kreditlərin ayrılması;

- kənd təsərrüfatının inkişafı və kreditləşdirilməsi üzrə Dünya Bankının Layihəsi çərçivəsində Kənd Kredit Birliklərinin yaradılması.

ƏDƏBİYYAT

1. Heydər Əliyev və dövlətin aqrar siyasəti. Bakı-"Gənclik"-2003. 776 s. 2."Azərbaycan Respublikasında Ərzaq təhlükəsizliyi Proqramının təsdiq edilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikası prezidenti Heydər Əliyevin 2 mart 2001-ci il tarixli 640 sayılı Sərəncamı. 3.İbrahimov E.R., Nuriyev C.Q., Əsgərov Ə.T. Heydər Əliyev və Azərbaycan Respublikasının Aqrar Kursu. Bakı-"Nur-A"-2004.360s. 4.Azərbaycan Respublikasının Torpaq qanunvericiliyi toplusu. Bakı-"Qanun"-2004. 592s. 5.Xəlilov N.A. Milli ərzaq təhlükəsizliyi:bazar transformasiyaları və iqtisadi qloballaşma amilləri. Bakı-2001.176s. 6."Aqrar bölmədə lizinqin genişləndirilməsi sahəsindəki əlavə tədbirlər haqqında " Azərbaycan Respublikasının prezidenti İlham Əliyevin 23 Noyabr 2004-cü il tarixli Sərəncamı. 7."Toxumçuluq haqqında" Qanun.Bakı-1997. 8."Yeyinti məhsulları haqqında" Qanun. Bakı-1999. 9."Kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalçılarına müddətli vergi güzəştlərinin verilməsi haqqında" Qanun. Bakı-2001.